

Pomogáts Béla

Nemzeti jövőkép és nemzeti stratégia

Vision of the Nation and National Strategy

The author defines three paradoxes in connection to Hungarian EU accession. First, the palpable scepticism of Hungarian public opinion concerning the preparedness of Romania to join the EU, while the majority of the population supports the integration of the Eastern neighbour. Second, the discrepancy between the EU aspirations of the Romanian intellectual elite and the reluctance their political leadership demonstrates toward Western norms. Third, Western European nations take in the Eastern countries burdened with the inconsistencies of democratic transformation with reservations, even though they are aware that it is in the interest of the whole Community to continue integration.

Három külpolitikai prioritás

A magyar külpolitikának (és ezzel a magyar geopolitikai gondolkodásnak) három, nyomban a rendszerváltozás után kinyilvánított sarokpontja van: az európai integráció, a szomszéd országokkal építendő együttműködés és a határon túl élő magyar nemzetrészek érdekeinek védelme. Ezek mellett a külpolitikai prioritások mellett minden hivatalba lépő demokratikus kormány elkötelezte magát, jóllehet érzékelt lehetett bizonyos hangsúlyeltolódásokat. Így a korábbi szociál-liberális kormányzat kétségtelenül kissé háttérben hagyta a kisebbségi magyarok iránt szükséges szolidaritást, ezt a hangsúlyeltolódást az új kormánynak ki kellett igazítania.

A hármas külpolitikai követelményrendszer több stratégiai érdeket kívánt előtérbe helyezni. Mindenekelőtt azt, hogy Magyarország minél előbb és minél felkészültebben legyen az európai integrációs rendszer részévé: ennek a stratégiai követelménynek a szolgálatában állnak az integrációs törekvések, és ezt kívánja érvényesíteni a szomszédsági politika, amely a regionális nemzeti konfliktusok felszámolását célozza. A külpolitikai (geopolitikai) stratégiának emellett van egy másik fontos törekvése is, mégpedig az, hogy hatékonyan és tartósan enyhíteni akarja azokat a történelmi veszteségeket és kollektív sérelmeket, amelyeket a magyarság (az egész magyarság) számára az 1920-ban hozott és 1947-ben megerősített trianoni döntés okozott.

A Trianon által okozott veszteségek és sérelmek orvoslása mindig is a magyarság többségének kívánsága volt, és a két világháború közötti korszakban a magyar külpolitika legfontosabb prioritásának számított. Sajnos, fontosabbnak, mint a nemzeti szuverenitás védelme és fenntartása, fontosabbnak, mint a társadalmi modernizáció. Ezért aztán végül a trianoni sérelmeket sem sikerült orvosolni, a nemzeti függetlenség is súlyos csorbát szenvedett, és a magyar társadalom szükséges modernizációja is nagyrészt elmaradt. Következésképp ez a társadalom jobbára védtelenül állt az 1945 utáni diktatórikus hatalomátvétel előtt.

Az 1938–1941-es területi revízió valójában nem volt igazságtalan, sőt annak ellenére, hogy nagyjából egymillió román, négyszázötvenezer ruszint és háromszázötvenezer szerbet csatolt vissza a megnagyobbodott Magyarországhoz, igazságosabbnak volt mondható, mint maga a trianoni rendezés, amely három és fél millió magyart helyezett idegen kormányok fennhatósága alá. A második világháború előestéjén és kezdeti szakaszán elért területi rendezés mindazonáltal nem lehetett tartós, minthogy szerencsétlen módon

összefonódott a vereséget szenvedett tengelyhatalmak politikájával, a háborút követő békekonferencián pedig a szovjet politika minden, Magyarország javára történő határkiigazítást megakadályozott. A Kárpát-medence etnikai struktúrájának viszonylag legjobban megfelelő területi rendezés sorsát végül is az pecsételte meg, hogy a vesztes hatalmak döntése által jött létre, és annak a hibás stratégiai döntésnek a következménye volt, amellyel a Horthy Miklós-féle vezetés az országot bevitte a második világháborúba.

A mögöttünk lévő évtizedekben aztán, akár tetszik ez nekünk, akár nem, a trianoni igazságtalanságok minden jóvátételi lehetőségét felszámolta a történelem. A világ sorsát igazgató nagyhatalmak egyáltalán nem kívánnak olyan revíziót, amely megváltoztatná Magyarországot vagy éppen Szlovákia, Románia, sőt a maradék Jugoszlávia és a függetlené vált Ukrajna határait. Ebben a tekintetben a korábbi szovjet és a jelenlegi amerikai vagy európai uniós geopolitika szándékai a legkevésbé sem térnek el egymástól. Az 1920-as és 1947-es „status quo”-n legfeljebb Koszovó státusának átalakítása változtathat valamit, ez is elsősorban a szerbek által végrehajtott „etnikai tisztogatás”-nak és népiirtásnak, továbbá természetesen annak következményeként, hogy a tartománynak túlnyomó részben albán lakossága van.

Az 1947-ben még kézenfekvő területi revízió lehetőségét az is szinte a semmivel tette egyenlővé, hogy az elmúlt ötven esztendő leforgása alatt, mindenekelőtt a szomszédos államok etnokratikus kisebbségi politikájának következményeként, lényegesen átalakult a Kárpát-medence etnikai szerkezete. Pozsony korábbi német és magyar etnikai jellegének megváltoztatása már a két világháború között megtörtént, Kassa magyar lakosságának nagy részét felszámolta a második világháborút követő Beneš-féle csehszlovák politika, Újvidék és Ungvár ugyancsak a második világháborút követő nagyvárossá válása következtében veszítette el viszonylagos magyar többségét, az erdélyi magyar városok, így Kolozsvár, Nagyvárad, Szatmárnémeti, Arad lakosságának korábbi magyar többségét pedig a hatvanas-hetvenes években számolta fel az erőszakos betelepítési politika, sőt mára Marosvásárhely és Szabadka magyar többségének felszámolása is napirendre került.

Így napjainkra csak a szlovákiai Csallóköz és Mátyusföld, a kárpátaljai Beregvídek, az erdélyi Bihar és Szatmár megye határ menti sávja (és persze a magyar határtól távol fekvő Székelyföld), valamint a Vajdaságban néhány északi és Tisza-menti körzet őrizte meg magyar etnikai jellegét. A kisebbségi magyarság igen nagy része, nagyjából másfél millió fő ma már szórványban él, s ennek következtében nemzeti identitása és kultúrája erősen veszélyeztetett.

Ennek a szórványmagyságnak a védelme mindenképpen a nemzetpolitika stratégiai feladatai közé tartozik, minthogy csak a Kárpát-medencében szórványban élő magyarok (és akkor még nem beszéltem a nyugati világ magyarjairól: Nyugat-Európában, Észak- és Dél-Amerikában és Ausztráliában természetesen valamennyiben szórványmagyarok!) létszáma sok százezer, ha nem több mint egymillió főre rúg. Elvégre mindazokban az erdélyi, felvidéki, kárpátaljai és vajdasági kisvárosokban, községekben, ahol nincs magyar iskola, magyar egyesület, esetleg már magyar nyelvű egyházi szolgálat sem, magyar szórványokról kell beszélünk. Ezek a szórványok rendkívül veszélyeztetettek a spontán vagy éppen tervszerű és intézményes (netán erőszakos) asszimiláció miatt. Az ő védelmükről nagyrészt ugyancsak a magyarországi nemzetstratégiának kell gondoskodnia.

Az úgynevezett – és mostanában igen vitatott –, „státustörvénynek”, vagyis (hitelesebb elnevezésével) „kedvezménytörvénynek” e szórványmagyar közösségeknek a védelméről is gondoskodnia kell. Valójában azt várom ettől a törvénytől, illetve okos és lelkiismeretes végrehajtásától, hogy jótékonyan fogja befolyásolni a Kárpát-medencében élő magyar szórványok helyzetét és lehetőségeit. Már csak a magyarországi tanulási, képzési lehetőség és egészségügyi, illetve utazási támogatás is sokat segíthet a szórványmagyar kö-

zösségek önvédelmében. Ezért is fontos nemzeti érdek, hogy a kedvezménytörvény legfontosabb intézkedései, magának a törvénynek a lényege ne sérüljön a jövőben, és az Európai Unió intézményeivel el lehessen fogadtatni a törvényben alakot öltő szolidaritást. Szeretnék hinni abban, hogy a jelenlegi „kedvezménytörvény” csak az első lépése lesz egy még igen terjedelmes nemzetpolitikai feladatsor végrehajtásának. Hiszen a szórvány-magyarságot mindenekelőtt a maga településhelyein kellene megtartani és védelmezni, ami azzal jár, hogy ki kell alakítani az iskolán kívüli nemzeti oktatás stratégiáját, meg kell erősíteni a szórványvidékeken tevékenykedő egyházközösségeket és egyesületeket.

Regionalizáció és integráció

Újra kell tehát gondolni, újra kell fogalmazni Magyarország regionális identitását és stratégiai céljait. Ennek az újrafogalmazásnak két kényszerítő körülménye van: egyrészt meg kell szabadulni a trianoni veszteségek politikai és lelki következményeitől, azoktól a kollektív frusztrációktól, amelyek valójában a demokratikus rendszer és az európai integráció folyamatára is rányomják bélyegüket, másrészt tudomásul kell venni azt, hogy a területi revízióban, bármennyire fájdalmas lehet ez, főként a ma is méltatlan kisebbségi helyzetükkel küszködő magyar közösségek számára, nem reménykedhetünk. A területi revízió mára pusztá illúzióvá vált, és ha valóban elő kívánjuk segíteni a kisebbségi sorsba taszított magyarság felemelkedését és a magyar nemzeti integráció ügyét, akkor – bármennyire is fájdalmas dolog – lélekben le kell mondanunk a területi revízióról és helyette az európai (az uniós) integráció ügyét kell előtérbe állítanunk: olyan nemzeti stratégia-ként, amely valóban hatékonyan szolgálhatja a trianoni döntés által feldarabolt magyar nemzet újraegyesítését.

Valójában gúzsba kötve kell balettművészeti produkciókat előadnunk, vagy inkább keresnünk kell egy másik színpadot, ahol végre szabadon mozoghatunk. Ez a „másik” színpad nem lehet egyéb, mint az európai, illetve a közép-európai integráció és ezzel együtt az európai, közép-európai regionalizáció. Az integráció és a regionalizáció máskülönbén a nyugat- (az észak-, a dél-)európai fejlődésnek is egymással összefüggő, egymást jól kiegészítő folyamatai. A nyugati integrációval szoros összefüggésben támadtak új életre a hagyományos földrajzi, gazdasági és kulturális régiók, vagy kerültek ismét szorosabb összeköttetésbe azok a területi egységek, amelyeket a korábbi békerendezések államhatárokkal választottak el egymástól.

Az előbbi fejleményt jól példázhatja a spanyol állam közigazgatási decentralizációja, amely révén a katalán tartomány (de a baszk föld, sőt Andalúzia is) autonómiához jutott. A hagyományosan erősen központosított francia állam is utat nyitott a decentralizációs törekvések és a regionális szerveződések előtt: ezt mutatja Bretagne vagy éppen Korzika példája. A második folyamatnak, tehát a határokkal elválasztott régiók újjászerveződésének ugyancsak beszédes példái vannak, mindenekelőtt abban a földrajzi, gazdasági és kulturális keretben, amelyet az úgynevezett „eurorégiók” hoztak létre. Ilyen módon vált a korábbiaknál jóval szorosabbá például az olaszországi dél-tiroli és az ausztriai tiroli tartományok összeköttetése, már csak annak következtében is, hogy mindkét területnek német nyelvű lakossága és kultúrája van. Ugyancsak szoros kapcsolatok épültek a francia Elzász és a német Württemberg tartományok között, ezeknek az összeköttetéseknek mára nem akadály a rajnai határ.

Az „eurorégiók” kialakulása (természetesen nagyobb méretekben is, így a Benelux szövetség és a skandináv államok regionális együttműködési rendszerének vagy éppen a német–osztrák–cseh gazdasági összefonódásnak a keretei között) igen hasznosan és ígé-

retesen egészíti ki a szélesebb körű kontinentális integrációt. Valójában az integráció és regionalizáció együttesen érvényesítendő geopolitikai stratégiája (is) alakíthatja a kívánatos „magyar jövőképet”. Az a szerep, amely e kettős (és egymást jól kiegészítő) folyamat elősegítésében Magyarországra vár, mindenképpen „európai küldetést” jelent, akár csak évszázadokkal korábban az „európai végvár” történelmi szerepe, egyszersmind elmentélezheti azokat a veszteségeket, orvosolhatja azokat a kollektív mentális bajokat, amelyeket a nyolcévvezdes trianoni döntés okozott.

Az ország jövőképebe ezért igen hasznos volna beépíteni egy új regionalizációs és integrációs rendszert. Ennek a rendszernek, amely átfogja a közép-európai országokat és kultúrákat, egyszersmind szorosan kapcsolódik az európai regionalizációs és integrációs törekvésekhez (az „eurorégiók” kialakításához és az Európai Unió kibővítéséhez, megerősítéséhez) Magyarország lehetne az egyik műhelye, és a magyar tudományos, a magyar kulturális közélet az egyik laboratóriuma. Voltaképpen ezt a műhely-szerepet javasolták azok a huszadik századi magyar gondolkodók is, akik az ország regionális feladatvállalását (patetikusabban szólván: küldetését) és geopolitikai tennivalóit keresték Trianon után. Jászi Oszkára, Németh Lászlóra, Illyés Gyulára, Fábry Zoltánra, Balogh Edgárra, Bibó Istvánra gondolok.

Magyarország hagyományosan mindig a „híd” szerepére, szerencsétlenebb időkben, miként ezt Ady Endre baljós metaforája jelezte, a „komp-ország” szerepére kényszerült. A „komp-ország” szerepe valóban történelmi, geopolitikai kiszolgáltatottságot jelent, ahogy Ady mondotta: „Komp-ország: legképebbes álmaiban is csak mászkált két part között: Kelettől Nyugatig, de szívesebben vissza.” A „híd” szerepe ennél ígéretesebb, a „híd”, persze csak ha jól van megépítve, vidékeket, népeket, kultúrákat köt össze, ahogy Magyarország is mindig összekötötte a Nyugatot és a Keletet. Voltaképpen mi vagyunk a kelet-európai régióban a leginkább nyugatiak, és a nyugat-európaiban a leginkább keletiek. Mindez lehet egy új magyar jövőkép egyik eleme is, amely új szerepet kínál, új öntudatot sugall, és a geopolitikai, történelmi adottságok között alakít ki új nemzeti politikát.

Magyar szolidaritás

Egy nemzet életének és így a nemzeti élet kereteit kezében tartó politikának is vannak – kellene, hogy legyenek állandó tényezői. Meg kell felelni olyan követelményeknek, amelyeket nem a napi politika, nem az éppen érvényesülő hatalmi szerkezet állít, hanem maga a történelem, amely kérlelhetetlenül tudunkra adja a maga akaratát, és ezt az akaratot egyszerűen nem lehet, következésképp nem szabad alárendelni a pártpolitikai küzdelmeknek, annak, hogy ki szerzi meg vagy ki veszíti el a hatalmat.

Ilyen kérlelhetetlen és megkerülhetetlen történelmi tényező az, hogy a magyarság 1918 után elveszítette azt az állami keretet, amely korábban a nemzet túlnyomóan nagy részét összefogta és védelmezte. Azóta a magyar nép a Kárpát-medencében több: most, a közép-európai térség geopolitikai átrendeződése után éppenséggel nyolc államban él. Ezek között van saját nemzeti állama, de vannak olyan államok is, amelyek hosszú évtizedek óta egyértelmű politikai stratégiával törekszenek a magyarság visszaszorítására, és etnikailag egységes nemzeti államok létrehozására. A Kárpát-medence nagyjából tizenhárom millió magyarja közül három millió magyar él a nyelvi–etnikai kontinens töredező peremvidékén vagy éppen nyelvi–etnikai elszigeteltségben, és föléljük az identitásvesztés veszélyének árnyéka borul.

Legyen Magyarországon bármilyen kormány, érvényesüljön bármilyen gazdaság- és társadalompolitikai stratégia, ezeket a peremvidékre vagy szigethelyzetbe került magyar

közösségeket védelmezni és támogatni kell. Vagyis a nemzeti szolidaritás morálját mindig fenn kell tartani, sőt ésszerűbbé és hatékonyabbá kell tenni. Ezt az erkölcsi kötelezettséget nem fogja csökkenteni az ország európai uniós integrációja sem.

A kisebbségi magyarságnak mindig érzékelnie kell, hogy a magyar állam felelősséget vállal sorsának alakulásáért, és sohasem térhet vissza az a lényegében közömbös mentalitás és elhárító magatartás, amely a kádárista korszak évtizedeiben érvényesült. A szomszédos országok magyarsága ugyanis saját erejéből egyszerűen képtelen létrehozni vagy megerősíteni azokat az intézményeket, amelyeket a kívánatos önkormányzati rendszer (a kisebbségi autonómia) kiépítése megkövetel. A kisebbségi magyarság olyan sokat vesztett és olyannyira erőtlenné vált a rendszerváltozást megelőző négy-öt évtizedben, hogy vagy magyarországi támogatásra vagy pusztá vegetálásra van ítélve: ez utóbbi esetben pedig tömegesen fogja elhagyni szülőföldjét (ami már csak Magyarország gazdasági helyzete, az ország erősen korlátozott befogadóképessége miatt sem kívánatos), vagy ugyancsak tömeges méretekben fogja választani az asszimilációt (amely valóságos nemzeti tragédiával ér fel, minthogy egyszerűen több százezres nagyságrendben csökkenti a közép-európai magyar népállományt).

A kisebbségi magyarság joggal várja el a magyar állam, a magyar társadalom és a teljes magyar politikai vezető réteg szolidaritását, más szolidaritásra ugyanis nem számíthat. A többségi nemzetek demokratikus erői még mindig nincsenek azon a magaslaton, hogy felismernék a kisebbségi önrendelkezés történelmi lehetőségeit éppen az általuk is támogatott államszerkezet konszolidálásában és az európai integráció előmozdításában, az európai közvélemény és intézményrendszer pedig csak most kezdi valamennyire tudomásul venni azt, hogy a közép-európai régió valóságos stabilitásának egyik legfontosabb feltételét éppen a kisebbségi önrendelkezés megnyugtató jogi és politikai megalapozása képezi.

Így a magyar kisebbségek egyetlen támasza és erőforrása az egyetemes magyar szolidaritás, amelynek természetesen megvannak a maga gyakorlati kül- és művelődéspolitikai következményei. Így a kisebbségi magyarság politikai törekvéseinek: önkormányzatának nemzetközi támogatásában, intézményeinek anyagi segítségével vagy abban, hogy a szomszédos kormányokkal kialakított (kialakítandó) együttműködési politikát következetesen alá kell rendelni a kisebbségi magyarság létérdekeinek. Ugyancsak megkerülhetetlen követelmény lesz, hogy a mindenkori magyar kormányzatok következetesen képviseljék a kisebbségi magyarság érdekeit az uniós fórumokon – azoknak a magyar közösségeknek az érdekeit is, amelyek csak később lesznek az európai integráció részesei. Vagyis az előttünk álló időkben is bizonyítani kell, hogy a nemzeti szolidaritás intézményrendszere például a határokon túl élő magyar közösségek támogatását szolgáló hazai közalapítványok (Illyés-, Apáczai-, Új Kézfogás Közalapítvány) erők maradnak, működni fognak. Meggyőződésünk szerint ezt a követelményt érteni, méltányolni és érvényesíteni kell minden magyar politikai erőnek és minden magyar kormánynak.

Integrációs remények és paradoxonok

Magyarország ma az Európai Unió kapujában áll, történelmi értelemben csupán egy pillanatra az intézményes integrációtól, és nem sokkal, mondhatni, három történelmi pillanattal mögötte ott sorakozik Románia és vele az erdélyi magyarság is. Bátran mondhatjuk, hogy régóta (a rendszerváltozás óta) nem esett meg velünk ilyen izgalmas és ígéretes történelmi pillanat. Várakozásainkat kétségkívül felcsigázták reményeink, hiszen Trianon óta második alkalommal (és az első alkalom csupán négy szűk esztendeig tartott!) jön lét-

re olyan helyzet, hogy a budapesti és a kolozsvári magyart nem fogja egymástól elválasztani a szigorúan őrzött államhatár. Talán valóra válik az az 1945 tavaszán hallott, akkor persze csak propagandisztikus érdekeket szolgáló bukaresti ígélet, amely a magyar-román határ „légneműsítésével” kecsegtetett.

Az üdvös csatlakozás és ennek még inkább üdvös következményei mindazonáltal felvetnek néhány nagyon is megfontolandó kérdést. A közép-európai régióban és közelebbről a Magyarország és Románia viszonylatában kibontakozó európai integrációs folyamat mélyén ugyanis igen éles paradoxonok rejlenek: mégpedig magyar, román és uniós viszonylatban egyaránt. Ezeket a paradoxonokat a csatlakozási folyamat sikere érdekében mindenképpen tanulmányozni kell, és lehetőleg fel kell oldani.

Az első ilyen paradoxon nézetem szerint a magyarországi közvélemény, következőképp a magyarországi politika „reflexeiben” tapintható ki. A magyarországi közvélemény ugyanis meg van arról győződve, hogy Románia mindaddig nem lesz képes eredményesen alkalmazkodni az Európai Unió jogi, politikai és erkölcsi (mondhatnám: lelki) normáihoz, ameddig a román politikai kultúrában nem következik be radikális demokratikus fordulat, olyan fordulat, amely magával hozza a hagyományos bukaresti államrezon és kisebbségpolitika radikális átalakítását is. Mindennek ellenére a magyarországi közvélemény helyesli, kívánja és sürgeti Románia európai uniós integrációját, mégpedig annak a felismerésnek a következtében, amely szerint a fogyatkozó erdélyi magyarságot csakis integráció védelmezheti meg a rendkívül hatékony asszimiláció (és a folyamatos elvándorlás) következményeitől. A legutóbbi romániai népszámlálás drámai adatai arra figyelmeztetnek, hogy az erdélyi magyarság nemzeti intézményrendszerét, oktatási és kulturális intézményeit csak az európai uniós keretben lehet hatékonyan megvédeni, és ugyan-csak ez az uniós keret szolgálhatja legjobban az erdélyi magyarság kulturális autonómiájának felépítését, illetve az összmagyarsággal kiépítendő nemzeti integrációját.

A második paradoxon magában a román politikai kultúrában és közvéleményben található. A politikai és szellemi életben ma vezető szerepet betöltő román értelmiségiek valóban érdekeltnek mutatkoznak az ország hatékony európai integrációjában, és ezzel a román értelmiséggel nekünk, magyaroknak is szüntelen tárgyalnunk kell, keresni kell velük az együttműködést, támogatnunk kell törekvéseiket. Ugyanakkor nagy kérdés, vajon a román értelmiség, a gazdasági és politikai elit egy másik (és ki tudja, mekkora) hányada valójában mintha idegenkedne az európai uniós politikai és morális normáitól, és valószínűleg inkább kijátszani, mintsem elfogadni szeretné ezeket a normákat. Nehezen hihető, hogy az a keleties korrupcióra berendezkedett gazdasági és politikai réteg, amelyet a kommunista rendszer hátrahagyott, és amely ma a hagyományos nagyromán sovinizmus mentalitását képviseli, szűk három esztendő leforgása alatt európai uniós polgárrá neveli önmagát.

Végül a harmadik paradoxon a közép-európai (posztkommunista) térség országainak befogadására vállalkozó uniós politikában és közvéleményben tapintható ki. A nyugat-európai nemzetek és kormányaik nem minden bizalmatlanság, gyanakvás és ellenézés nélkül fogadják be az európai közösségbe a nemrég még diktatúrák által irányított és azóta is a demokratikus átalakulás első ellentmondásaival megterhelt közép-európai országokat. Érzékelhető volt mindez a csatlakozási tárgyalások zökkenői során vagy éppen legutóbb a mezőgazdasági támogatásokat erősen szűkítő – és nagy port felvert – intézkedések tükrében is. Ugyanakkor az uniós tagországai jól tudják, hogy most már valóban integrálni kell közösségükbe a kontinens e hagyományos válságövezetének országait és nemzeteit. Ezt az integrációt nem csak az igen kedvezőtlen közelmúltbeli balkáni tapasztalatok vagy az Oroszországban többször is tapasztalt instabilitás kívánja meg, hanem a Közel-Keleten, az arab-perzsa világban kibontakozó nyugatellenes politikai folyamatok is.

Az európai integráció, ilyen módon, három dimenzióban: a magyar, a román és az európai uniós dimenzióban is ellentmondásokkal és bizonytalanságokkal terhes. Mégis remélni lehet, hogy az integráció végbemegy, és végül sikerre vezet. Elvégre nem volt egyszerű a portugálok, az írek vagy a görögök integrálása sem, ezeknek az integrációknak is voltak paradoxonjai. Mint ahogy az is paradox helyzetet jelent, hogy Európa egyik leginkább gazdag országa: Norvégia mindmáig kívül maradt az uniós integráción. Ugyanakkor azok a szegényebb országok, mindenekelőtt Írországra gondolok, amelyeket a közelmúltban fogadott be az unió, hallatlan integrációs sikereket értek el, szinte megtöbbszörölték nemzeti jövedelmüket, magasra emelték életszínvonalukat és megerősítették nemzeti kultúrájukat és kulturális identitásukat.

Éppen ezért magam is bizalmat érzek a közép-európai régió és így Magyarország és Románia (illetve ezen belül az erdélyi magyarság) európai integrációja iránt. A magyar-magyar kapcsolatok intézményi rendszere és természetesen az erdélyi magyarság sokat nyerhet a régió (és a két szomszédos ország) sikeres európai integrációjával. Például azt a jelképes értékű nyereséget is remélhetőleg elkönnyelhetjük majd, hogy Budapestről Kolozsvárra megint útlevél nélkül utazhatunk.